Yerleşmelerin Mekânsal Desenleri

Çalışma Kâğıdı · 30 Soru · Kolaydan Zora

Ad Soyad _____ Sınıf / No _____ Tarih _____

KONU ÖZETİ

- **Yerleşme**, insanların barınma, ekonomik faaliyet ve sosyal yaşam ihtiyaçlarını karşılayan alanlardır. Konut, yol, meydan gibi **mekânsal unsurların** düzeni, yoğunluğu ve dağılım biçimi **mekânsal desen** olarak adlandırılır; desen "Ne? Nerede? Nasıl yerleştirilmiş?" sorularına cevap verir.
- **Dağınık yerleşme:** Evler tarla kenarlarında, birbirinden uzaktadır. Eğimli ve parçalı arazi, bol yağış, dağınık ve bol su kaynakları, orman, bataklık, verimsiz alanlar ve hayvancılık etkilidir (Karadeniz kıyıları, Alpler, Himalaya etekleri; geniş arazilerin ortasındaki tek çiftlikler).
- **Toplu yerleşme:** Evler birbirine yakın ve genellikle bir merkez (cami, okul, meydan, çeşme) çevresindedir; su kaynaklarının belirli noktalarda toplandığı düz ve verimli ovalarda yaygındır. **Kümelenmiş yerleşme:** Konutlar ortak bir merkez etrafında düzensiz ve sıkışık biçimde yoğunlaşır; kavşaklarda, tarım alanının sınırlı olduğu, suyun bir noktada toplandığı ya da güvenlik ve dayanışma ihtiyacının yüksek olduğu yerlerde görülür (Safranbolu).
- **Dairesel (oval) yerleşme:** Evler dairesel bir meydanın çevresine sıralanır (Doğu Afrika, Avrupa'daki halka köyler). **Çizgisel yerleşme:** Demir yolu, yol, akarsu vadisi ya da su kaynakları boyunca uzunlamasına gelişir (Amasya, Gümüşhane).
- **Rassal (tesadüfi) yerleşme:** Evler ailelere ait arazilerde birbirinden uzak ve plansızdır; meydan ya da sokak yoktur (Doğu Karadeniz yaylaları). **Radyal yerleşme:** Yapılar ve yollar bir merkezden ışınsal olarak yayılır (pazar yeri, dinî ya da idari merkez çevresi; Palmanova, Washington DC).
- **Izgara kalıp yerleşme:** Sokaklar birbirini dik keser; kent kare/dikdörtgen bloklara bölünür, adresleme ve yön bulma kolaydır (Barselona, San Francisco; Türkiye'de göçmen köyleri ve afet sonrası kurulan planlı köyler).

KOLAY Isınma Soruları (1–10)

1 Krokilerde dört farklı yerleşme deseni şematik olarak gösterilmiştir. I, II, III ve IV ile gösterilen desenlerin adlarını yazınız.

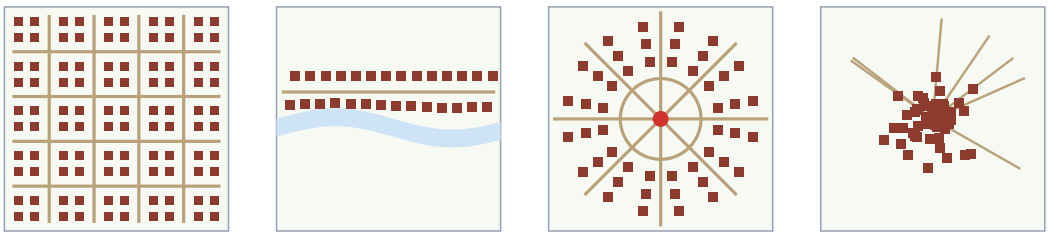

I II III IV

2 Yerleşmedeki konut, yol, meydan gibi unsurların düzenini, yoğunluğunu ve dağılım biçimini ifade eden kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mekânsal hiyerarşi
B) Etki alanı
C) Mekânsal desen
D) Nüfus yoğunluğu
E) Hinterlant

3 Evlerin tarla kenarlarında ve birbirinden uzakta konumlandığı yerleşme deseni aşağıdakilerden hangisidir?

A) Radyal yerleşme
B) Toplu yerleşme
C) Kümelenmiş yerleşme
D) Izgara kalıp yerleşme
E) Dağınık yerleşme

4 Aşağıdaki ifadelerin başına doğru ise **D**, yanlış ise **Y** yazınız.
( ) Izgara kalıp yerleşmelerde sokaklar birbirini dik açılarla keser.
( ) Çizgisel yerleşmeler bir yol, demir yolu ya da akarsu vadisi boyunca uzanır.
( ) Radyal yerleşmelerde yollar merkezden çevreye ışınsal olarak yayılır.
( ) Rassal yerleşmelerde evler geniş bir meydanın çevresine düzenli sıralanır.

5 Aşağıdaki yerleşme örneklerini desenleriyle eşleştiriniz.
1. Safranbolu'nun tarihî dokusu 2. Barselona'nın planlı mahalleleri 3. Amasya (vadi boyu) 4. Palmanova (İtalya)

a) Izgara kalıp b) Radyal c) Kümelenmiş ç) Çizgisel

6 Aşağıdakilerden hangisi **dağınık** yerleşmenin ortaya çıkmasını kolaylaştıran etkenlerden biri **değildir**?

A) Hayvancılığın yaygın olması
B) Arazinin eğimli ve parçalı olması
C) Su kaynaklarının bol ve her yere dağılmış olması
D) Suyun yalnızca tek bir kaynakta toplanması
E) Yağışın fazla olması

7 Merkezinde cami, okul, meydan ve çeşme bulunan, evlerin birbirine yakın olduğu ve tarım alanlarının yerleşmenin çevresinde yer aldığı desen aşağıdakilerden hangisidir?

A) Toplu yerleşme
B) Tek çiftlik
C) Çizgisel yerleşme
D) Rassal yerleşme
E) Dağınık yerleşme

8 Türkiye'de dağınık yerleşmelerin en yaygın olduğu kıyı bölgesini yazınız ve bunun **iki** nedenini belirtiniz.

9 Aşağıdakilerden hangisi ızgara kalıp yerleşmelerin sağladığı kolaylıklardan biridir?

A) Adresleme ve yön bulmanın kolay olması
B) Yerleşmenin tek bir yol boyunca uzanması
C) Meydan ve sokak bulunmaması
D) Evlerin birbirinden çok uzak olması
E) Sokakların kıvrımlı olması

10 Yerleşmenin evlerin dairesel/oval bir meydanın çevresine sıralanmasıyla oluştuğu desen aşağıdakilerden hangisidir?

A) Radyal yerleşme
B) Dairesel yerleşme
C) Çizgisel yerleşme
D) Izgara kalıp yerleşme
E) Dağınık yerleşme

ORTA Pekiştirme Soruları (11–20)

11 Krokilerde K, L ve M ile gösterilen yerleşmelerin desenleri sırasıyla aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

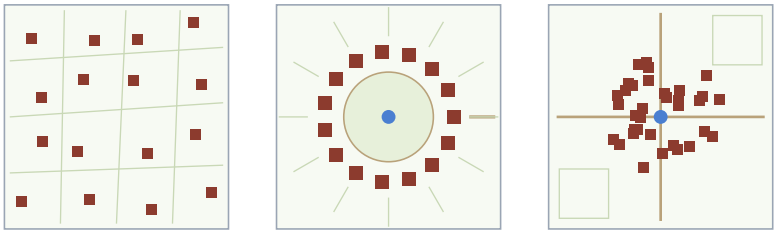

K L M

A) Rassal – Izgara – Toplu
B) Dağınık – Radyal – Kümelenmiş
C) Toplu – Dairesel – Dağınık
D) Çizgisel – Dairesel – Radyal
E) Dağınık – Dairesel – Toplu

12 Aşağıdaki yerleşmelerden hangisinde **kümelenmiş** desen görülmesi **en az** olasıdır?

A) Tarihte güvenlik ihtiyacının yüksek olduğu tepe üstü bir kasaba
B) Tarım alanının çok sınırlı olduğu dar bir vadi tabanı
C) Suyun tek bir kaynaktan çıktığı kurak bir alan
D) Geniş, düz ve her yerinde yer altı suyu bulunan bir ovada tarla ortasında kurulan tek çiftlikler
E) İki kervan yolunun kesiştiği bir noktada kurulan kasaba

13 Bir akarsu vadisi boyunca kurulmuş kentin zamanla **çizgisel** bir desen kazanmasının nedenlerini ve bu desenin kentte ortaya çıkarabileceği **bir** sorunu yazınız.

14 Aşağıdaki ifadelerin başına doğru ise **D**, yanlış ise **Y** yazınız.

( ) Kümelenmiş yerleşmeler zamanla eklerle büyüyerek yollar boyunca yıldız benzeri bir görünüm kazanabilir.
( ) Düz ve verimli ovalarda toplu yerleşmeler yaygındır.
( ) Dağınık yerleşmelerde köy merkezine ulaşım genellikle kısadır.
( ) Afet sonrası yeniden kurulan planlı köylerde ızgara kalıp desen görülebilir.

15 Aşağıdakilerden hangisi **radyal** yerleşme deseninin oluşmasında etkili olan bir unsurdur?

A) Meydan ve sokak olmaması
B) Evlerin tarla kenarlarına dağılması
C) Yerleşmenin ortasında pazar yeri, dinî yapı ya da idari merkez gibi güçlü bir odak bulunması
D) Sokakların dik kesişmesi
E) Yerleşmenin bir akarsu boyunca uzanması

16 Tabloda A ve B köylerine ait bazı veriler verilmiştir (temsilî veri).
Buna göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

Köy	Evler arası ortalama uzaklık (m)	Konut yoğunluğu (konut/ha)	Yerleşim alanı (ha)
A	42	1,8	60
B	610	0,05	900

A) A köyü toplu, B köyü dağınık bir desene sahip olabilir.
B) İki köyün deseni aynıdır.
C) B köyünün yerleşim alanı A'dan küçüktür.
D) B köyünde konut yoğunluğu A'dan fazladır.
E) A köyünde evler B'ye göre daha uzaktır.

17 Önceki tablodaki verilere göre A ve B köylerindeki yaklaşık konut sayılarını hesaplayınız. Konut sayısı az olmasına karşın B köyünde altyapı (yol, su, elektrik) hizmeti götürmenin neden daha pahalı olabileceğini açıklayınız.

18 Aşağıdaki yerleşme desenlerinden hangisinde **yön bulma ve adres tarifi** genellikle **en zordur**?

A) Radyal yerleşme
B) Izgara kalıp yerleşme
C) Çizgisel yerleşme
D) Rassal yerleşme
E) Dairesel yerleşme

19 "Evler aileye ait arazilerde birbirinden uzak ve plansız biçimde inşa edilmiş; yerleşmede meydan ya da sokak yoktur."
Bu tanım aşağıdaki yerleşme desenlerinden hangisine aittir?

A) Izgara kalıp yerleşme
B) Rassal yerleşme
C) Kümelenmiş yerleşme
D) Radyal yerleşme
E) Toplu yerleşme

20 Aşağıdaki yerleşmelerden hangisinde **dağınık** desen görülmesi **en olasıdır**?

A) Deprem sonrası planla kurulan bir köy
B) Surlarla çevrili tarihî bir kent
C) Bol yağış alan, eğimli yamaçlardaki çay bahçeleri arasında kurulmuş bir köy
D) Kurak bir ovada tek bir kaynağın çevresinde kurulmuş köy
E) İki ana yolun kesiştiği noktadaki kasaba

ZOR Düşünme Soruları (21–30)

21 Göçmenler yeni yerleştikleri alanlarda çoğunlukla geldikleri yerlere benzer yerleşme dokuları oluşturmuştur. Düz bir havzada satın alınan bir çiftlikte kurulan göçmen köyünde sokaklar dik kesişmekte; dağlık, küçük vadilerle bölünmüş bir alanda kurulan başka bir göçmen köyünde ise evler tarımsal parsellerin yanına aralıklı yerleştirilmiştir.
Bu iki köyün desenleri sırasıyla aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dağınık – Izgara kalıp
B) Radyal – Toplu
C) Çizgisel – Kümelenmiş
D) Dairesel – Rassal
E) Izgara kalıp – Dağınık

22 I. Yer şekillerinin engebeli olması
II. Su kaynaklarının tek bir noktada toplanması
III. Güvenlik ve dayanışma ihtiyacının yüksek olması
IV. Hayvancılığın ve orman ürünlerinin geçim kaynağı olması
Bu etkenlerden hangileri evlerin **birbirine yaklaşmasına** yol açar?

A) I ve II B) II ve III C) III ve IV D) I, II ve IV E) II, III ve IV

23 Toplu ve dağınık yerleşmeleri **sosyal ilişkiler**, **hizmet götürme maliyeti** ve **tarım arazisine uzaklık** bakımından karşılaştırınız.

24 Bir ülkede tarım arazilerinin geniş, düz ve bakımlı olduğu; her ailenin arazisinin ortasında kendi çiftlik evinin bulunduğu kırsal alanlar yaygındır.
Bu kırsal alanların deseni ve egemen yerleşme tipi için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Izgara kalıp – büyükşehir
B) Dağınık desen – tek çiftlikler
C) Kümelenmiş desen – kasaba
D) Toplu desen – köy
E) Radyal desen – idari merkez

25 Aşağıdaki ifadelerin başına doğru ise **D**, yanlış ise **Y** yazınız.
( ) Bir yerleşmenin mekânsal deseni doğal ve beşerî faktörlerin birlikte etkisiyle şekillenir.
( ) Izgara kalıp desen daha çok plansız ve kendiliğinden gelişen yerleşmelerde görülür.
( ) Aynı yerleşmenin farklı kesimlerinde farklı desenler bir arada bulunabilir.
( ) Çizgisel yerleşmeler ulaşım hatlarının değişmesiyle zamanla farklı yönlere genişleyebilir.

26 Aşağıdaki durumların hangisinde bir yerleşmenin deseni **dairesel** olmaktan çıkıp **çizgisel** özellik kazanması beklenir?

A) Köy meydanına yeni bir çeşme yapılması
B) Köyün etrafındaki tarlaların sulamaya açılması
C) Köyün nüfusunun azalması
D) Köyün yanından yeni bir kara yolu geçmesi ve yeni evlerin bu yol boyunca yapılması
E) Meydanın çevresindeki evlerin yenilenmesi

27 Yaşadığınız ya da tanıdığınız bir yerleşmenin mekânsal desenini belirleyiniz ve bu desenin oluşmasında etkili olan **bir doğal** ve **bir beşerî** faktörü açıklayınız.

28 Bir afet bölgesinde yıkılan köyler yeniden kurulurken **ızgara kalıp** desenin tercih edilmesinin **en önemli** yararı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Evlerin tarla ortasına dağılması
B) Yerleşmenin tek bir yol boyunca sıkışması
C) Sokakların düzenli ve geniş planlanabilmesiyle acil durumlarda ulaşım ve tahliyenin kolaylaşması
D) Köyde meydan bulunmaması
E) Evlerin rastgele yerleştirilmesi

29 Aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi **yanlıştır**?

A) Dağınık yerleşme – Suyun tek bir noktada toplandığı kurak ovalar
B) Izgara kalıp yerleşme – Planlı kentler ve göçmen köyleri
C) Kümelenmiş yerleşme – Kavşak noktaları ve sınırlı tarım alanı
D) Radyal yerleşme – Merkezî bir odak çevresi
E) Çizgisel yerleşme – Akarsu vadisi ya da yol boyu

30 Bir coğrafya öğrencisi uydu görüntüsünde bir yerleşmede sokakların birbirini dik kestiğini, kare bloklar içinde konut, ticaret ve sanayi alanlarının birbirinden ayrıldığını görmüştür.
Öğrencinin bu yerleşmeyle ilgili yaptığı aşağıdaki çıkarımlardan hangisi **en az** isabetlidir?

A) Yerleşmede yön bulmak görece kolaydır.
B) Yerleşmede işlevler mekânsal olarak ayrılmıştır.
C) Yerleşme planlı bir yerleşmedir.
D) Yerleşmenin deseni ızgara kalıptır.
E) Yerleşme kendiliğinden, plansız biçimde gelişmiştir.

Takıldığın soruyu işaretle, konu özetine tekrar göz at. Başarılar!
Diğer konuların çalışma kâğıtları ve deneme sınavları: **maarifpdf.com.tr**